

آلپوسی ایجادشده توسط نوعی مورچه: گزارش دو مورد

Archive of SID

دکتر محمدرضا مرتضوی

متخصص پوست، دانشگاه علوم پزشکی مازندران

در اینجا ریزش موی ناگهانی و موضعی در دو بیمار که توسط مورچه‌های جنس فیدول (Pheidole) و گونه پالیدولا (pallidula) بوجود آمده، گزارش می‌شود.

واژه‌های کلیدی: ریزش مو، مورچه، جنس فیدول، گونه پالیدولا

فصلنامه بیماریهای پوست، پانزدهم ۱۳۸۲: ۲۵-۵۰: ۴۶-۵۰

ریزش موی محدود و موضعی علل مختلفی دارد که مهمترین آنها آلپوسی آر، آتا، تریکوتیلومانی، عفونت درماتوفیتی سر و مراحل اولیه لوپوس اریتماتو می‌باشد. گزارشات متعددی در مورد ریزش موی موضعی پس از گزش پوست سر توسط کنه، کک و زنبور وجود دارد ولی به جز یک مورد، گزارش دیگری از ریزش موی ایجاد شده بوسیله مورچه‌ها در مقالات یافت نشد.

معرفی بیماران

مورد اول: مردی ۲۹ ساله ساکن روستایی در جنوب شرقی بهشهر مازندران با شکایت ریزش ناگهانی موهای سر از شب گذشته، مراجعه نمود. او موهای ریخته را که از روی بالش خود جمع‌آوری کرده بود به همراه تعدادی مورچه به عنوان عامل ریزش مو ارائه و اظهار کرد که مورچه‌ها را صبح هنگام بیدار شدن در رختخواب و لابلای موهای سر خود یافته است.

در معاینه، یک ناحیه نسبتاً گرد آلپوسی در سر بیمار شبیه به ریزش موی منطقه‌ای (آره آتا) مشاهده شد (تصویر شماره ۱). نکته قابل توجه تراش یا برش خوردن موها در سطح پوست سر یا چند میلیمتر بالاتر از آن بود که نمای تریکوتیلومانی را تقلید می‌کرد. هیچ اثری از التهاب، خراشیدگی، عفونت و یا آلودگی انگلی در پوست و موی سر مشاهده نشد.

بیمار سابقه قبلی ریزش موی موضعی و مشابه، سبوره و یا مشکل مهم دیگری را ذکر نمی‌کرد و فقط آلپوسی

آندروژنتیک خفیف (Grade III هامیلتون) داشت. در معاینه عمومی بیمار نکته غیرطبیعی یافت نشد. مورچه‌های مذکور برای تعیین نوع به مرکز تحقیقات اداره کشاورزی مازندران و از آنجا به موسسه تحقیقات و دفع آفات بیماریهای گیاهی تهران، بخش رده‌بندی حشرات ارسال گردید. این مورچه‌ها که به طول ۳-۴ میلیمتر و به رنگ قهوه‌ای متمایل به قرمز بوده و سری نسبتاً بزرگ داشتند از جنس فیدول و گونه پالیدولا تشخیص داده شدند (تصویر شماره ۲). موهای سر بیمار در ناحیه ریخته شده پس از مدتی بدون درمان رشد کردند.

مورد دوم: یک ماه پس از مشاهده مورد اول، زنی ۲۵ ساله ساکن گلگاه در شرق شهرستان بهشهر با شرح حال مشابه مراجعه نمود که از ریزش ناگهانی موهای سر در ناحیه سر شاکی بود. این بیمار نیز در هنگام بیدار شدن از خواب متوجه وجود مورچه‌های خاصی در روی بالش و موی سر خود شده بود.

در معاینه سر یک ناحیه نسبتاً وسیع و خطی آلپوسی از فرق سر بطرف عقب مشاهده می‌شد و نمای موها بصورت بسیار کوتاه تراش خورده در مجاورت پوست سر

مؤلف مسئول: دکتر محمدرضا مرتضوی - دانشگاه علوم پزشکی مازندران - گروه پوست

در سابقه این بیمار نیز به جز درماتیت سبورئیک خفیف، نکته غیرطبیعی دیگری وجود نداشت. مورچه‌های ارائه شده توسط این بیمار نیز به مرکز فوق‌الذکر ارسال گردیدند که آنها هم از جنس فیدول و گونه پالیدولا تشخیص داده شدند. موهای این بیمار نیز در ناحیه ریخته شده، پس از مدتی بدون درمان، بطور طبیعی رشد کردند.

بحث

ریزش موضعی موی سر علل متعددی دارد، اما تا بحال به جز یک مورد (۱) گزارشی از نقش مورچه در ایجاد آن در مقالات ذکر نشده است. گزش پوست سر توسط بندپایانی مانند کنه و کک می‌تواند باعث patch‌های ریزش مو شود که در تشخیص با ریزش موی منطقه‌ای (آره آتا) اشتباه می‌شوند (۲-۴). در این موارد واکنش التهابی پوست به گزش کنه فولیکول‌های مورا تحت تأثیر قرار می‌دهد و مانع رشد آنها می‌شود. این ریزش مو موقت بوده و با رفع التهاب، موها مجدداً رشد می‌کنند. Sharma و همکاران نیز ریزش منتشر مو به دنبال گزش‌های متعدد سر توسط زنبور عسل را گزارش کرده‌اند (۵). در گزارش دکتر رادمنش و دکتر موسوی پور (۱) و در مقاله حاضر که ریزش مو توسط مورچه‌های جنس فیدول (Pheidol) ایجاد شده‌اند، گزش یا التهاب پوست اتفاق نمی‌افتد و در اکثریت قریب به اتفاق موارد خراشیدگی و خارش پوست نیز دیده نمی‌شود.

جنس فیدول دومین گروه مورچگان از نظر فراوانی و وفور است و بیش از ۹۰۰ گونه دارد، در اکثر نقاط جهان یافت می‌شود اما در نواحی استوایی و تحت استوایی فراوان‌تر است.

مورچه‌های کارگر دو نوعند: یک نوع ماژور یا سرباز که بزرگ‌ترند و سرهای نسبتاً بزرگی دارند و یک نوع مینور یا کارگر که کوچک‌ترند. تعداد مورچه‌های سرباز حدود ۱۰

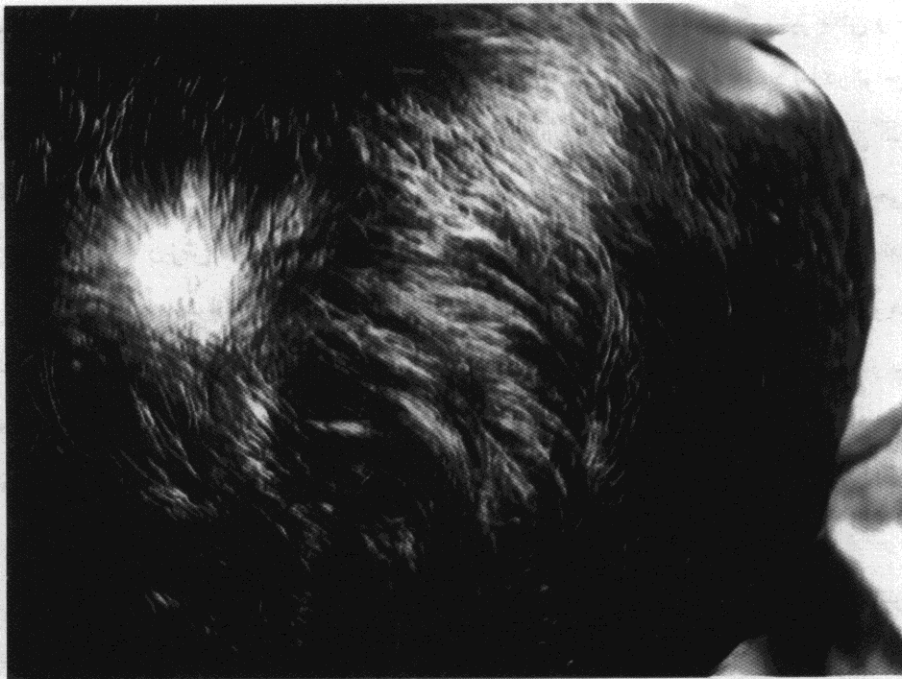
درصد کل جمعیت گروه است و در قسمت جلوی سر بزرگ خود ۲ جفت عضو دندانی - دهانی و یک برجستگی میانی دارند (۶). وظیفه اصلی مورچه‌های سرباز دفاع از گروه و محیط اطراف و قطعه قطعه کردن تکه‌های بزرگ غذا در داخل یا خارج لانه می‌باشد (۷). در برخی از گونه‌ها مورچه‌های سرباز نیز بصورت گروهی در جمع‌آوری غذا شرکت می‌کنند (۸).

مورچه‌های کارگر مواد غذایی شامل شته یا شهد گل‌ها را برای تغذیه مورچه‌های بالغ و دانه‌های گیاهی و حشرات را برای تغذیه لاروهای گروه، جمع‌آوری و حمل می‌کنند (۷). در نواحی گرمسیر یافتن و جمع‌آوری غذا غالباً در اوقات شب انجام می‌شود اما در نواحی خنک این کار هم در شب و هم در روز صورت می‌گیرد (۹، ۱۰). نوع غذا و همچنین رفتارهای غریزی تهاجمی و غیرتهاجمی در گونه‌های مختلف این جنس مورچه تفاوت‌هایی دارد که احتمالاً متأثر از شرایط اقلیمی و آب و هوایی می‌باشد (۱۱). مورچه‌های عامل ریزش مو هم در بیماران ما و هم در بیماران گزارش شده توسط دکتر رادمنش از جنس فیدول بودند. گونه مورچه‌ها نیز در بیماران ما پالیدولا بود اما در گزارش دکتر رادمنش نوع گونه ذکر نشده است. هر دو بیمار ما بر ناگهانی بودن ریزش موی خود و وجود مورچه‌های مزبور در لابرای موها و در رختخواب تاکید داشته و هیچ سابقه‌ای از ریزش موی منطقه‌ای و یا تریکوتیلومانی نداشتند. به جز آلپوسی آندروژنتیک خفیف در بیمار اول و سبوره خفیف در بیمار دوم، ضایعه یا بیماری مهم دیگری مثلاً پدیدکولوز سر در سابقه بیماران وجود نداشت. چگونگی وقوع ریزش، نامشخص است. در معاینه موها، به نظر می‌رسد موها در نزدیکی پوست سر با حرکات اره مانند و برشی قطع و چیده شده‌اند. اینکه این برش فقط عمل مکانیکی توسط فک مورچه بوده یا ترشح ماده‌ای شیمیایی توسط مورچه نیز در آن دخالت داشته، مشخص نیست. در بررسی مقالات گزارشی از تفاوت خاص در رفتارهای تهاجمی این گونه معین مورچه (پالیدولا) در

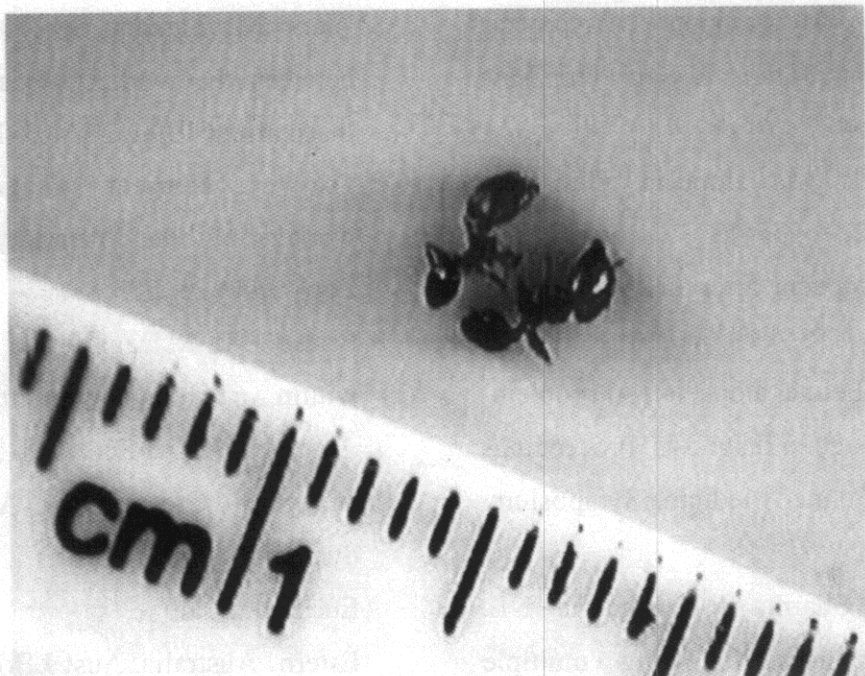
قدردانی

بدینوسیله مؤلفین مراتب تقدیر و تشکر خود را از زحمات خانم مهندس هلن عالی پناه کارشناس بخش تحقیقات رده‌بندی حشرات و مؤسسه تحقیقات آفات و بیماریهای گیاهی ایران و آقای مهندس یحیی ابطالی کارشناس مرکز تحقیقات اداره کشاورزی استان مازندران ابراز می‌دارند.

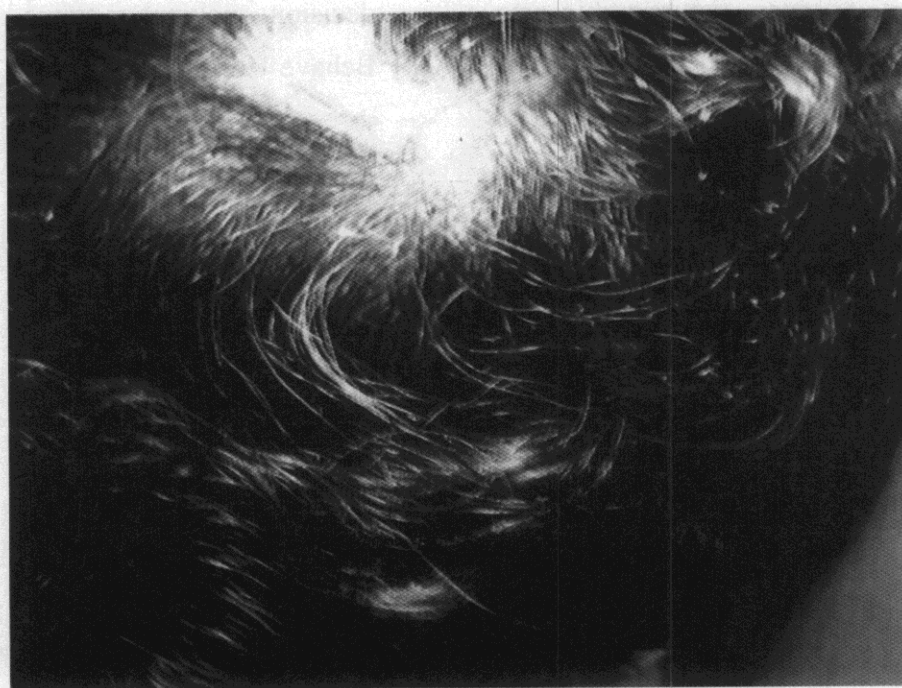
مقایسه با سایر گونه‌های جنس فیدول یافت نشد. به هر حال انجام تحقیقات بیشتر حشره ممکن است کمک‌کننده باشد. نتیجه آنکه به نظر می‌رسد در مناطق جغرافیایی معین در تشخیص افتراقی ریزش موی منطقه‌ای (آره آتا) و یا تریکوتیلومانی بایستی ریزش موی ایجاد شده توسط مورچه را نیز مطرح نمود.

تصویر شماره ۱- ریزش موی منطقه‌ای سردر بیمار اول

تصویر شماره ۲- مورچه‌های جنس فیدول و گونه پالیدولا با سر نسبتاً بزرگ

تصویر شماره ۳- ریزش موی وسیع سر در بیمار دوم

- 1-Radmanesh M, Mousavipour M. Alopecia induced by ants. *Trans R Soc Trop Med Hyg* 1999; 93: 427.
- 2-Heyl T. Tick bite alopecia. *Clin Exp Dermatol* 1982; 7: 537-42.
- 3-Marshal J. Alopecia after tick bite. *S Afr Med J* 1966; 40: 555-56.
- 4-Harvey GR. Feline alopecia: A problem-oriented approach to diagnosis. *Proceedings of Waltham Feline Medicine Symposium, TNAVC* 1998.
- 5-Sharma AK, Sharma RC, Sharma NL. Diffuse hair loss following multiple honeybee stings. *Dermatology* 1997; 195: 305.
- 6-Ogata K. Taxonomy and biology of the genus *Pheidole* of Japan. *Nature and Insects* 1981; 16: 17-22.
- 7-Yano M, Yamane SK. Division of labour between the worker subcastes in *Pheidole*. *Insectarium* 1990; 27: 402-10.
- 8-Tsuji K. Nutrient storage in the major workers of *Pheidole ryukyensis*. *App Ent Zool* 1990; 25: 283-87.
- 9-Briese DT, Macauley BJ. Food collection within an ant community in semi-arid Australia. *Aust J Ecol* 1981; 6: 1-19.
- 10-Clayton- Greene KA, Ashton DH. The dynamics of *Callitris columellaris* / *Eucalyptus alb* Estern Australia. *Aust J Bot* 1990; 38: 403-32.
- 11-Detrain C, Deneubourg JL. Scavenging by *Pheidole pallidula*: a key for understanding decision making systems in ants. *Anim Behave* 1997; 53: 537-47.